

ἀνθρώπινον αἷμα, καὶ τοῦ χρυσοῦ τὰ κιβώτια, καὶ τῶν Ἡ γερόνων τοὺς ὄρους· εἰς ἐκείνους συνέβαιναν αἱ κρυφαὶ προδοσίαι, οἱ δημόσιοι φόνοι, ἐτυράννουσιν οἱ εὐγενεῖς τὸν χυδαῖον λαόν, καὶ οἱ ὑπηρέται τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἔβαπταν εἰς τὸ αἷμα τὰς χεῖρας, μὲ τὰς ὁποίας καθημέραν ἐκράτουν τὸν θεὸν τῆς πραότητος.

§. VI.

ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΩΣΕΩΣ.

Σφάλμα ὄχι ὀλίγωτερον κοινόν, καὶ ἐναντίον εἰς τὸ τέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἤγουν εἰς τὴν προσωπικὴν ἐκάστου ἀσφάλειαν, εἶναι νὰ ἔχη τὴν ἐξουσίαν ὁ δικαστῆς νὰ φυλακόνῃ τὸν πολίτην, νὰ ἀφαιρῇ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐχθροῦ διὰ προφάσεις οὐτιδανὰς, καὶ ν' ἀφίνη τὸν φίλον του ἀζήμιον, καὶ ἂν ἦσαν ἰσχυρότερα τὰ σημεῖα τοῦ ἀδικήματός του. Τῆς φυλακῆς ἢ ποινῆ (ἀνόμοιος παντάπασιν μὲ τὰς ἄλλας ποινὰς) ἐπιβάλλεται ἐξανάγκης πρὶν φανερωθῇ τὸ ἀδίκημα. Ἀλλ' ὁ εἰδικὸς οὗτος χαρακτήρ δὲν τῆς ἀφαιρῆ τὸν ἄλλον οὐσιώδη χαρακτῆρα, ἤγουν ὅτι μόνος ὁ νόμος πρέπει νὰ διορίζῃ τὰς περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ πολίτης εἶναι ποινῆς ἄξιος. Ὁ νόμος λοιπὸν πρέπει νὰ διορίζῃ καὶ τὰ σημεῖα τοῦ ἀδικήματος, ὅσα ἀπαιτοῦν τὴν φυλάκωσιν τοῦ ὑπευθύνου, καὶ τὸν ὑποβάλλουν εἰς ἐξέτασιν καὶ ποινήν. Ἡ κοινὴ φήμη, ἡ φυγὴ, ἡ πρὸ τῆς κρίσεως ὁμολογία τοῦ ἐγκαλουμένου, ἡ ἐξαγόρευσις ἐνὸς ἀπὸ τοὺς συναιτήτους του, αἱ προλαβοῦσαι πρὸς τὸν ἀδικηθέντα ἀπειλαί, καὶ

ἡ γνωστὴ πρὸς αὐτὸν ἔχθρα, αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀδικήματος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα σημεῖα, εἶναι ἱκαναὶ ἀποδείξεις εἰς φυλάκωσιν τοῦ πολίτου. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἀποδείξεις πρέπει νὰ διορίζωνται εἰδικῶς ἀπὸ τὸν νόμον, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν δικαστὴν, τοῦ ὁποίου τὰ ψηφίσματα πολεμοῦν τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, ὡσάκισ δὲν εἶναι προσαρμογαὶ μερικαὶ γενικοῦ ἀξιώματος περιεχομένου εἰς τὸ βιβλίον τῶν νόμων. Ἰκανὰ θέλουν εἶσθαι ἔμπροσθεν τῶν νόμων καὶ αὐτὰ τὰ μικρότατα σημεῖα εἰς φυλάκωσιν τοῦ πολίτου, ὅταν αἱ ποιναὶ γενῶσι μετριώτεραι, ὅταν διωχθῶσιν ἀπὸ τὰς φυλακὰς ἢ ἀκαθαρσία καὶ ἡ πείνα, καὶ εἰσαχθεῖσαι ἀντ' αὐτῶν, ἡ συμπάθεια καὶ φιλάνθρωπία, μαλακύνωσι τοὺς ἀδυσωπήτους καὶ σκληροὺς ὑπηρέτας τῆς δικαιοσύνης, ὅταν τέλος πάντων δὲν θέλῃ νομίζεσθαι ἄτιμος, ὅστις, ἀποδειχθεὶς ἀθῶος, ἀπολύεται ἀπὸ τὴν φυλακὴν. Πολλοὺς Ῥωμαίους ἐγκληθέντας διὰ δεινότητα ἀδικήματα, ἀποδειχθέντας ἔπειτα ἀθῶους, ἐσεβάσθη τὸσον ὁ λαὸς, ὥστε καὶ μὲ πολιτικὰ ἀξιώματα νὰ τοὺς τιμήσῃ.

Ἀλλὰ ἰδιὰ τί εἰς τοὺς χρόνους μας εἶναι τὸσον διάφορος ἡ τύχη τῶν ἀθῶων; Διότι τὸ παρὸν ἐγκληματικὸν σύστημα τῶν νόμων ταρασσει πλέον τὸ νοῦν μας μὲ τὴν ἐννοίαν τῆς καταδυναστείας παρὰ μὲ τὴν ἐννοίαν τῆς δικαιοσύνης· διότι ρίπτονται μιγμένοι εἰς τὸ αὐτὸ δεσποτῆριον ἐντάμα οἱ ἐγκαλούμενοι καὶ οἱ ἀποδειχθέντες ἔνοχοι· διότι ἡ φυλακὴ γίνεται ποινὴ, καὶ ὄχι φύλαξις τοῦ ἀγκαλουμένου, καὶ διότι ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις, ἡ φυλάσσουσα καὶ βοηθοῦσα τοὺς νόμους, εἶναι χωρισμένη ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν, ἥτις ὑπερασπίζει τὸν ὄρθον καὶ τὸ

ἔθνος. Ἄν ἦσαν, ὡς ἔπρεπε νὰ ἦναι, ἐνωμένα, ἢ ἐξωτερικὴ τότε δύναμις ἤθελ' ἔχειν (μὲ τὴν κοινὴν τῶν νόμων βοήθειαν) καὶ τὴν δικαστικὴν δύναμιν, χωρὶς ὁμως νὰ κρέμεται ἀμέσως ἀπ' αὐτήν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ συνοδεύουσα δόξα τὴν πομπὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος, ἤθελ' ἐξαλείφειν τὴν ἀτιμίαν, ἢ ὅποια, καθὼς ὅλα τοῦ χυδαίου λαοῦ τὰ αἰσθήματα, προσκολλᾶται πλέον εἰς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐνεργεῖται τὸ πρᾶγμα, παρὰ εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα¹. Καὶ τοῦτο γίνεται φανερόν ἀπὸ τὰς στρατιωτικὰς φυλακώσεις, αἱ ὅποια, κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, δὲν εἶναι τόσο ἀτιμοὶ, ὅσον αἱ πολιτικαί. Μένουν ἔτι εἰς τὸν χυδαῖον λαόν, εἰς τὰ ἔθνη καὶ εἰς τοὺς νόμους, αἱ βάρβαροι καὶ θηριώδεις ἔννοιαι τῶν βορειῶν κυνηγῶν, τῶν προγόνων μας· καὶ οἱ νόμοι εἶναι πλέον σύμφωνοι μὲ τὴν πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἐπικρατήσασαν βαρβαρότητα, παρὰ μὲ τὴν σημερινὴν τῶν ἔθνῶν σοφίαν.

1. « Ἡ παρασκευὴ καὶ ὁ τρόπος τῆς φυλακώσεως, συντελοῦν ἀνεμφιβόλως πολὺ εἰς τὴν περὶ αὐτῆς ὑπόληψιν. Πλήν θεωρεῖται καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα κάποια διαφορὰ. Εἰς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν ἡ στρατιωτικὴ φυλάκωσις ὑποθέτει μόνον, ὅτι ὁ φυλακωθείς ἔπταισεν ἐναντίον τῆς στρατιωτικῆς διατάξεως· ἀλλ' ἡ πολιτικὴ φυλάκωσις φαίνεται αἰσχροτέρα τῆς πρώτης, διότι ὑποθέτει ἀδίκημα ἐναντίον τῆς πολιτικῆς εὐταξίας, ἢ ἡποῖα ἀποβλέπει τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν ὅλων τῶν πολιτῶν. Ὁ συγγραφεὺς, λαλῶν περὶ τῆς ἀπκηγορευμένης πραγματεύσεως, ἢ ὅποια δὲν προξενεῖ ἀτιμίαν εἰς τὴν πραγματευόμενον, εἶπεν, ὅτι δὲν κινεῖν εἰς ἀγανάκτησιν τοὺς ἀνθρώπους ἕσα ἀδικήματα δὲν τοὺς βλάπτουν ἀμέσως. » Σημ. τοῦ Διογενῆ.

§. VII.

ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ.

Κατὰ πολλὰ ὠφέλιμον εἰς τὸν ὑπολογισμόν καὶ τὴν κρίσιν τῆς βεβαιότητος τῆς πράξεως, ἦγουν τῆς δυνάμεως τῶν ἐλέγχων καὶ ἀποδείξεων τοῦ ἀδικήματος, εἶναι τὸ θεώρημα τοῦτο· ὅσάκις οἱ ἔλεγχοι τῆς πράξεως κρέμονται ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἦγουν ὅσάκις τὰ σημεῖα δὲν ἀποδείχονται πάρεξ δι' ἀλλήλων, ἢ ὅσάκις κρέμονται ὅλοι ἐξίσου ἀπὸ ἕνα μόνον, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλέγχων οὔτ' αὐξάνει, οὔτε σμικρύνει τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως· διότι ὅλη αὐτῶν ἡ δύναμις δὲν ὑπέρβαίνει τὴν δύναμιν ἐκείνου τοῦ πρώτου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κρέμονται· καὶ ἀνατρέπονται ὅλοι ὁμοῦ, ὅταν ὁ πρώτος ἀνατραπῆ. Ἰξεναντίας ὅσάκις οἱ ἔλεγχοι εἶναι χωρισμένοι ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἦγουν ὅσάκις τὰ σημεῖα τῆς πράξεως ἀποδείχονται καθὲν χωριστὰ, καὶ ὄχι ἐξ ἀλλήλων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλέγχων αὐξάνει τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως, διότι τὸ ψεῦδος ἐνὸς ἐλέγχου δὲν ἀνατρέπει τοὺς ἄλλους. Παράδοξον ἴσως ἦθελε φανῆν ὅτι μεταχειρίζομαι τὴν λέξιν Πιθανότης, ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ ἀδικημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ κρίνωνται ποινῆς ἄξια, ὅσάκις δὲν εἶναι βέβαια. Ἢ ἠθικὴ ὅμως βεβαιότης εἶναι κυρίως πιθανότης· καὶ δι' ἄλλο δὲν ὠνομάσθη βεβαιότης, πλην διότι ἡ συνήθεια, ἥτις πρὸ πάσης ἄλλης θεωρίας γεννᾶται ἀπ' αὐτὴν τὴν χρεῖαν τοῦ ἐνεργεῖν, ἀναγκάζει τοὺς φρονίμως ἀνθρώπους νὰ τὴν πιστεύωσιν. Ἢ ἀπαιτούμενη λοι-

πόν βεβαιότης διὰ ν' ἀποδειχθῆ ὁ ἐγκαλούμενος ἔνοχος τοῦ ἐγκλήματος, εἶναι ἢ αὐτὴ μὲ τὴν βεβαιότητα, ἢ ὅποια μᾶς παρακινεῖ εἰς τὰς πλέον ἀξιολόγους πράξεις τοῦ βίου.

Διαιροῦνται οἱ ἔλεγχοι παντὸς ἀδικήματος εἰς τοὺς τελείους καὶ ἀτελεῖς. Τελείους ὀνομάζω, ὅσοι δείχνουν ἀδύνατον νὰ μὴν ᾔναι ἔνοχος ὁ ἐγκαλούμενος. Ἀτελεῖς ἔλεγχοι εἶναι, ὅσοι δὲν δύνανται νὰ τὸ ἀποδείξωσιν. Ἀπὸ τοὺς τελείους καὶ ἓνας μόνος ἀρκεῖ εἰς καταδίκην τοῦ ἐγκαλουμένου· ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἀτελεῖς εἶναι χρεῖα τόσων, ὅσοι ἀρκοῦν νὰ συνθέσωσιν ἓνα τέλειον, ἧγουν ὅσοι ὁμοῦ ἐνωμένοι δείχνουν ἀδύνατον νὰ μὴν ᾔναι ἔνοχος ὁ ἐγκαλούμενος, ἂν καὶ θεωρούμενοι καθεὶς κατὰ μέρος χωριστὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸ δείχνωσι δυνατόν. Οἱ ἀτελεῖς ἔλεγχοι γίνονται προσέτι τέλειοι, ὅσῳκις ὁ ἐγκαλούμενος, δυνάμενος νὰ τοὺς ἀνατρέψη, δὲν τοὺς ἀνατρέπει κατὰ τὸ πρέπον. Εἶναι ὅμως εὐκολώτερον νὰ νοήσῃ τις, παρά νὰ διορίσῃ ἀκριβῶς, τὴν ἠθικὴν ταύτην βεβαιότητα τῶν ἐλέγχων. Διὰ τοῦτο κρίνω νόμον ἀριστον ἐκεῖνον, ὅστις δίδει εἰς τὸν πρῶτιστον δικαστὴν συγκαθέδρους κλήρωτους, καὶ ὄχι αἰρετούς· διότι εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἀσφαλεστέρα εἶναι ἢ ἄγνοια, ἢ ὅποια κρίνει ἐκ τῆς αἰσθήσεως, παρά τὴν ἐπιστήμην, ἧτις κρίνει μὲ τὴν ὑπόληψιν. Ὅπου οἱ νόμοι εἶναι σαφεῖς καὶ διορισμένοι, ὁ κριτὴς ἄλλο δὲν ἔχει νὰ κάμῃ παρά νὰ βεβαιώσῃ ἂν ἐπράχθη, ἢ ὄχι τὸ ἀδικημα, διὰ τὸ ὅποῖον ὁ ἐγκαλούμενος κρίνεται. Ἄν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐλέγχων τοῦ ἀδικήματος ζητῆται σοφία καὶ δεξιότης, ἂν εἰς τὸ ἐξ

αὐτῶν συμπέρασμα ἦναι ἀναγκαία ἢ ἀκριβῆς σαφήνεια διὰ τὰ κρίνη ὅμως ἐξ αὐτῶν τῶν ἐλέγχων, δὲν ἔχει χρεῖαν πλὴν ἀπλῆς καὶ κοινῆς φρονήσεως. Ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος εἶναι ἢ τοιαύτη φρόνησις παρὰ τὴν σοφίαν τοῦ δικαστοῦ, ὅστις, συνειθισμένος καὶ θέλων νὰ εὕρισκῃ πάντοτε ἐνόχους, ἀναφέρει τὰ πάντα εἰς τεχνητὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησε μὲ τὰς σπουδὰς καὶ μελέτας του. Ὡς πῶς εὐτυχῆ εἶναι τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὅποια οἱ νόμοι δὲν εἶναι ἐπιστήμη! εἶναι νόμος ὠφελιμώτατος, νὰ κρίνεται πᾶς ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁμοίους του· διότι ὅπου κινδυνεύει ἢ ἐλευθερία τοῦ πολίτου, πρέπει νὰ σιωπῶσι τὰ γεννιόμενα ἀπὸ τὴν ἀνισότητά αἰσθημάτων, πρέπει νὰ παύσωσι καὶ ἡ ὑπεροψία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ εὐτυχῆς βλέπει τὸν δυστυχοῦντα, καὶ ἡ ἀγανάκτησις ἐκείνη, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ κατώτερος θεωρεῖ τὸν ἀνώτερον. Ἄλλ' ὅταν τὸ ἀδίκημα ἦναι εἰς βλάβην τρίτου τινός, τότε τῶν δικαστῶν τὸ ἥμισυ μέρος πρέπει νὰ ἦναι ὅμοιοι τοῦ ἐγκαλουμένου καὶ τὸ λοιπὸν ἥμισυ τοῦ ἐγκαλουμένου. Τοιουτοτρόπως ἰσορροποῦν τὰ μερικὰ συμφέροντα (τὰ ὅποια μεταβάλλουν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ θελώντων, τὰς μορφὰς τῶν πραγμάτων), οὐδὲ λαλοῦν πλέον πλὴν οἱ νόμοι καὶ ἡ ἀλήθεια. Δίκαιον εἶναι προσέτι νὰ ἔχη τὴν ἄδειαν ὁ ἐγκαλούμενος νὰ ἀποβάλλῃ μέρος ἀπὸ τοὺς προβαλλομένους κριτὰς, ὅσους δηλαδὴ ὑποπτεύεται· διότι μὲ ταύτην τὴν ἄδειαν φαίνεται σχεδὸν ὅτι καταδικάζει αὐτὸς ἑαυτόν. Δημόσιον πρέπει νὰ ἦναι αἱ κρίσεις καὶ οἱ ἐλέγχοι παντὸς ἀδικήματος, διὰ νὰ χαλινώνωνται ἡ δυναστεία καὶ τὰ πάθη ἀπὸ τὴν

κοινὴν ὑπόληψιν, τὴν μόνην ἴσως δοκιμασίαν τῆς εὐνο-
μουμένης πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ διὰ τὴν δύναται νὰ
λέγη καθεὶς ἀπὸ τοὺς πολίτας, Δὲν εἶμαι δ οὐλοσ,
ἐπειδὴ οἱ νόμοι μὲ ὑπερασπίζουσι καὶ μὲ βοη-
θοῦν. Τοῦτο τὸ φρόνημα θαρρύνει καὶ ἐνισχύει τὸν λαόν·
καὶ ὅστις ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας γνωρίζει τὰ ἀληθῆ του συμ-
φέροντα, τὸ κρίνει τόσον ὠφέλιμον, ὅσην ὠφέλειαν ἤθελεν
προξενήσασθαι εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ τῶν ὑπηκόων οἱ φόροι.
Δὲν θέλω ἀναφέρειν λεπτομερῶς ὅλας τὰς ἀναγκαίας προ-
φυλακὰς, ὅσας ἀπαιτοῦν αἱ τοιαῦται θεσμοθεσίαι· οὐδ'
ἤθελα παντάπασιν ἀνοίξω τὸ στόμα, ἂν ἦτο χρεία νὰ
λαλήσω διεξοδικῶς περὶ πάντων.

§ VIII.

ΠΕΡΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ.

Πῆρος ἀξίολογον πάσης καλῆς νομοθεσίας εἶναι νὰ διο-
ρίζωσιν ἀκριβῶς αἱ νόμοι τὴν ἐξιοπιστίαν τῶν μαρτύ-
ρων καὶ αὐτοὺς τοῦ ἀδικήματος τοὺς ἐλέγχους. Πᾶς
ἄνθρωπος λογικὸς, ἤγουν πᾶς ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου οἱ
λογισμοὶ ἔχουν κάποιον εἰρμὸν καὶ συνάφειαν, καὶ αἱ
αἰσθήσεις δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις τῶν ἄλλων
ἀνθρώπων, δύναται νὰ παρασταθῇ εἰς τὸ δικαστήριον ὡς
μάρτυς. Τὸ μόνον μέτρον τῆς ἀξιοπιστίας του πρέπει
νὰ ἦναι ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν κερδαίνει ἀπὸ τὴν φανέ-
ρωσιν ἢ σιωπῆν τῆς ἀληθείας· ἐκ τούτου φαίνεται, πόσον
εἶναι παιδαριώδεις καὶ μάταιαι αἱ ἀφορμαί, διὰ τὰς
ὁποίας οἱ νόμοι δὲν δέχονται τὴν μαρτυρίαν οὔτε τῶν

γυναικῶν, ὡς ἀσθενῶν, οὔτε τῶν καταδικασθέντων καὶ τῶν ἀτίμων, ὡς πολιτικῶς ἀποθαρμμένων. Ἀλλ' ἡ μαρτυρία τῶν τειούτων δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος παρὰ τῶν ἄλλων, ὅσάκις ἡ ψευδομαρτυρία δὲν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς κάμμίαν ὠφέλειαν 1.

Ἡ πλέον ἀξιοσημείωτος ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τῆς γλώσσης, ὅσαι ἐβλάψαν τῶν ἀνθρώπων τὰς πράξεις, εἶναι ἡ ἀποθάρμυνσις ὡς ἄχρηστον τὴν μαρτυρίαν τῶν καταδικασθέντων. Ὁ καταδικασθεὶς (λέγουν σοβαρῶς οἱ Περιπατητικοὶ Νομοδιδάσκαλοι) ἀπέθανε πολιτικῶς· καὶ ὁ νεκρὸς δὲν εἶναι πλέον δεκτικὸς οὐδεμιᾶς ἐνεργείας. Εἰς τοιαύτην ἄλογον μεταφορὰν ἐθυσιάσθησαν πολλότατα σφάγια· καὶ πολλάκις συνέβησαν λογοτριβαὶ καὶ ζητήσεις σποσδαῖαι, ἂν ἔπρεπε νὰ προτιμῶνται καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν

1. Ἡ ὁ συγγραφεὺς λέγει κατωτέρω, ὅτι ἡ ἀτιμία ἀποστερεῖ τὸν ἐνοχὸν ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν πίστιν, τὰς ὁποίας εἶχε πρὸς αὐτὸν ἡ πατρίς. Ὁ καταδικασθεὶς εὐρίσκειται τοῦλάχιστον εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν τοῦ ἀτιμωθέντος· ἔχασαν καὶ εἰ δύο τὴν κοινὴν πίστιν. Ὅθεν ἡ μαρτυρία τῶν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἀπλεῦν σημαῖν, καὶ ὄχι ὡς ἀπόδειξις. Πρέπει, λέγει ὁ Συγγραφεὺς, νὰ πιστεύωμεν οἱ μάρτυρες, ὅσάκις ἡ ψευδομαρτυρία δὲν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς κάμμίαν ὠφέλειαν. Ἀλλὰ ἰ πῶς ποτὲ εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιωθῶμεν, ὅτι οἱ κακώτροποι καὶ οἱ ἀτιμοὶ δὲν θέλουσιν ἀπατήσασιν τοὺς δικαστὰς δι' ἔχθραν, ἢ μῖσος κατὰ τοῦ κρινομένου, ἢ ἄλλο τι τέλος ἴδιον; Ἄν πρέπει νὰ πιστεύωμεν τοιαῦτοι μάρτυρες, ἰ τίς ἔχει πλέον νὰ θεσβεύσῃ εἰς τὴν ἰδίαν τοῦ ἀθωότητα; Ἄφ' οὗ ἔχασαν τὴν κοινὴν πίστιν, ἰ πρέπει πλέον οἱ νόμοι νὰ τοὺς πιστεύωμεν; ἰ ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμὴ τῶν πολιτῶν πρέπει πλέον νὰ κρέμονται ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν; Ὁ Σημ. τοῦ Διδασκ. Ε.Υ.Δ.Π.Σ. 2006
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἀλήθειαν οἱ δικαστικοὶ τύποι. Ἰ μὴ δὲν πρέπει νὰ συγχω-
 ρῆται, ἔτι καὶ μετὰ τὴν καταδίκην, εἰς τὴν ἄκραν
 δυστυχίαν τοῦ καταδικασθέντος, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀλή-
 θειαν, τόσος μόνον καιρὸς, ὅσος ἀρκεῖ ὥστε νὰ δυνηθῇ
 νὰ δικαιώσῃ ἑαυτὸν, ἢ ἄλλον τινὰ μὲ νέους ἐλέγχους,
 ἱκανοὺς νὰ ἀλλάξωσι τὴν μορφήν τοῦ ἀδικήματος; Ἢ
 τοιαύτη ἀνάκρισις καὶ ἀναψηλάφησις εἶναι μάλιστα εὐλο-
 γος, ὡς ἂν δὲν μακρύνεται τόσον, ὥστε νὰ ἐμποδίσῃ
 τῆς δικαιοσύνης τὸν δρόμον. Οἱ δικαστικοὶ τύποι εἶναι
 ἀναγκαῖοι, διότι δὲν ἀφίνουν τίποτε εἰς τὸ αὐτοθέλητον
 τοῦ δικαστοῦ, διότι δίδουν εἰς τὸν κοινὸν ὄχλον ὑπό-
 ληψιν, ὄχι θορυβώδους καὶ δωροδόκου, ἀλλ' εὐσταθοῦς
 καὶ κανονικῆς κρίσεως, διότι τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα,
 φύσει μιμητῶν καὶ δούλων τῆς ἔξεως, δραστηκώτερον
 πλήττονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις παρά ἀπὸ τοὺς συλλο-
 γισμοὺς, καὶ διότι καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, ἐπειδὴ εἶναι πολ-
 λάκις ἢ ἀπλουστάτη, ἢ κατὰ πολλὰ σύνθετος, ἔχει χρεῖαν
 ἐξωτερικῆς τινὸς βοήθειας, διὰ νὰ τὴν σέβεται ὁ χυδαῖος
 ὄχλος. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι τύποι, ἂν διορισθῶσιν ἀπὸ τὸν
 νόμον τοιοιτοτρόπως, ὥστε νὰ βλάπτωσι τὴν ἀλήθειαν, ἐμ-
 ποροῦν νὰ γεννήσωσι δεινὰ καὶ κινδυνώδη ἀποτελέσματα.

Ὁ μάρτυς λοιπὸν εἶναι τόσον πλέον ἢ ὀλιγώτερον ἀξιό-
 πιστος, καθόσον μισεῖ ἢ ἀγαπᾷ τὸν ἐγκαλούμενον, εἰς ἓνα
 λόγον, κατὰ τὰς ὁποίας ἔχει διαφόρους σχέσεις πρὸς
 αὐτόν. Εἷς μόνος μάρτυς δὲν ἀρκεῖ εἰς πίστωσιν τοῦ ἀδική-
 ματος· διότι ἐνόσω ὁ ἐγκαλούμενος ἀρνεῖται τὰ μαρτυρού-
 μενα κατ' αὐτοῦ, ὁ δικαστὴς μένει ἀβέβαιος, καὶ ὑπερι-
 σχύει τὸ ὁποῖον ἔχει πᾶς ἓνας δίκαιον νὰ πιστεύεται ἀθῶος.

Τόσον ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος πρέπει νὰ λογίζεται ὁ μάρ-
τυς, ὅσον εἶναι δεινότερον τὸ μαρτυρούμενον ἀδίκημα¹, ἢ
πλέον ἀπίθανοι αἱ περιστάσεις. Τοιαῦτα, παραδείγματος
χάριν, εἶναι ἡ μαγεία, καὶ ὅσα κακὰ δὲν προξενοῦν κάμ-
μίαν ὠφέλειαν εἰς τὸν κακοῦργον. Πιθανιώτερον ὅτι ἐψεύσθη-
σαν ὁμοῦ πολλοὶ μάρτυρες περὶ μαγείας, ἀπατούμενοι δι
ἄγνοιαν, ἢ κινούμενοι ἀπὸ μῖσος, παρὰ ὅτι εἶναι τις ἀλη-
θῶς μάγος, ἤγουν ὅτι ἔχει ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς

1. Κατὰ τοὺς ἐγκληματικούς Νομοδιδασκάλους, τόσον ἀξιόπιστό-
τερος πρέπει νὰ λογίζεται ὁ μάρτυς, ὅσον εἶναι δεινότερον τὸ ἀδίκημα.
Τὸ σιδηροῦν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ὑπηγόρευσε ἢ ἀνόκτος σκληρότης εἶναι
τυτὸ : *in atrocissimis leviores conjecturas sufficiunt, et licet ju-
dici jura transgredi.* Ἄς τὸ μεταφράσωμεν εἰς τὸ κοινόν, διὰ νὰ μά-
θωσιν αἱ Εὐρωπαῖοι μίαν ἀπὸ τὰς πολλὰς καὶ παραλόγους νομικὰς
ἀποφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκεινται χωρὶς σχεδὸν νὰ τὸ ἐξεύρωσιν,
« Ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ δεινότητων ἀδικημάτων (ἤγουν περὶ τῶν
« πλέον ἀπίθανων), ἀρκοῦν καὶ αὐτὰ αἱ ἐλάχισται εἰκασίαι, καὶ ὁ
« δικαστὴς ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ παραβλήῃ τὰ δίκαια. » Ἐξ εἰς τὴν πρᾶ-
ξιν θεωρούμενα ἄτοπα τῆς νομοθεσίας γεννῶνται πολλάκις ἀπὸ τὸν
φῶτον, πηγὴν ἐξαίρετον τῶν ἀνθρωπίνων ἀντιφάσεων. Οἱ Νομοδιδά-
σκαλοι (τῶν ὁποίων καὶ μετὰ θάνατον τὰ μισθωτὰ συγγράμματα κυβερ-
νοῦν ἀύσγνωμότως τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων), ποτὲ μὲν φοβούμε-
νοι μὴ καταδικασθῇ τις ἀθῶς, κατεφόρτισαν τὴν νομικὴν ἐπιστήμην
μὰ ἐξαιρέσεις καὶ τύπους ἀνωφελεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ἀκριβὴς φυλακὴ
ἦθελ' ἀναβιβᾶσαι ἀτιμώρητον ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δικαιοσύνης τὴν ἀναρ-
χίαν αὐτήν· ποτὲ δὲ φοβούμενοι δεινὰ τινὰ καὶ δυσσιπόδεικτα ἀδικη-
ματα, ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ ἀθετήσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς παρ' αὐτῶν
ὀρισθέντας τύπους· καὶ τοιαυτοτρόπως ποτὲ μὲν μὲ τυραννικὴν ἀνυπο-
μονησίαν, ποτὲ δὲ μὲ γυναικῶδη δειλίαν μετεμόρφωσαν τὰς σημαν-
κρίσεις εἰς παίγνια, εἰς τὰ ὁποῖα βασιλεύουσι ἡ τύχη καὶ ἡ ἀπάτη. Σ. η. μ.
τοῦ ΒΕΚΚΑΡΙΟΥ.

δὲν ἔδωκεν, ἢ δὲν δίδει πλέον εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὡσαύτως ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ κακῶν, τὰ ὅποια οὐδεμίαν ὠφέλειαν προξενοῦν εἰς τὸν πράξαντα, πιθανώτερον ὅτι ψεύδονται οἱ μάρτυρες παρὰ ὅτι ψεύδεται ὁ ἐγκαλούμενος· διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν κáρουν τὰ πάνθ' ἑνεκα κακῶν, χωρὶς ἀφορμὴν μίσους, ἢ φόβου, ἢ χωρὶς ἐλπίδα νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπ' αὐτῶν. Τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὰ αἰσθήματα γεννῶνται, ὅχι χωρὶς αἰτίας καὶ αὐτομάτως, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τύπου, οἱ ὅποιοι πλήττουν τὰς αἰσθήσεις, καὶ εἶναι ἀνάλογα μ' αὐτούς.

Ὡσαύτως σμικρίνεται ἡ ἀξιοπιστία τοῦ μάρτυρος, ὅταν αὐτὸς ᾖ μέλος μερικῶν τινος συστήματος, τοῦ ὁποίου τὰ ἥθη καὶ αἱ γνώμαι, ἢ δὲν εἶναι γνωσταί, ἢ διαφέρουν ἀπὸ τὰς κοινὰς τῶν ἀνθρώπων γνώμας· διότι εἰς τοιαύτην περίστασιν ὁ μάρτυς ἔχει παρὰ τὰ ἴδιά του καὶ τὰ πάθη τῶν ἄλλων.

Τέλος πάντων, ἡ ἀξιοπιστία τοῦ μάρτυρος πρέπει νὰ λογίζεται οὐδὲν, ὡςάκις οἱ λόγοι τοῦ ἐγκαλουμένου κρίνονται ὡς ἀδικήματα· διότι ὁ τόνος τῆς φωνῆς, ἡ χειρονομία καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος ἢ κινήσεις, τὰ προηγούμενα τῆς ὁμιλίας, ὅσα τὴν συνοδεύουν ἢ τὴν ἀκολουθοῦν, αἱ διάφοροι σημασίαι, τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι προσαρμόζουν εἰς τὰς αὐτὰς λέξεις, μεταβάλλουν τόσον καὶ μεταμορφοῦν τοὺς λόγους τοῦ λαλήσαντος, ὥστε εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ τοὺς προφέρῃ τις ἀπαραλλάκτως, ὡς ἐλαλήθησαν τὴν πρώτην φοράν. Πρόσθετες, ὅτι τῶν βιαίων πράξεων (ὅποια εἶναι τὰ ἀληθῆ ἀδικήματα) μένουσιν ἔχρη εἰς αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν περιστάσεων, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ

ἀποτελέσματα, τὰ γενώμενα ἀπὸ τὰς περιστάσεις· καὶ ὁ ἐγκαλούμενος ἔχει τόσον πλειότερους τρόπους νὰ δικαιωθῆ, ὅσον πλειότεραι εἶναι αἱ περιστάσεις, τὰς ὁποίας προβάλλουν εἰς τὸ μέσον ὁ ἐγκαλῶν, ἢ οἱ μάρτυρες· ἀλλ' οἱ λόγοι δὲν μένουσιν παρὰ εἰς τὴν ἀπίστον καὶ πολλάκις πλανωμένην μνήμην ἐκείνων, ὅσοι τοὺς ἤκουσαν. εἶναι λοιπὸν ἀσυγκρίτως εὐκολώτερον νὰ συκοφαντηθῆ τις διὰ λόγους παρὰ διὰ πράξεις¹.

§ IX.

ΠΕΡΙ ΚΡΥΦΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ.

Φανεραὶ, ἀλλὰ παλαιαὶ ἀταξίαι, καὶ εἰς πολλὰ ἔθνη ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως, εἶναι αἱ κρυφαὶ κατηγορίαι. Αὗται κάμνουν τοὺς ἀνθρώπους ὑποκριτὰς καὶ δολίους. Βλέπει πᾶς ἕνας ὡς ἐχθρὸν ὅτινα ὑποπτεύεται ὡς κρυφὴν κατήγορον· καὶ τοιοῦτο-τρόπως συνειθίζοντες οἱ ἄνθρωποι νὰ κρύβωσι πρὸς τοὺς ἄλλους τὰ ἴδια των φρονήματα, καταντοῦν τέλος πάντων ἕως νὰ τὰ κρύβωσι καὶ πρὸς ἐαυτοὺς, τὸ ὁποῖον εἶναι ὅλων πᾶν δυστυχιῶν ἢ δεινοτέρων. Μὴν ἔχοντες πλέον κανόνας σαφεῖς καὶ σταθεροὺς ν' ἀκολουθήσωσι, πλανῶνται περιφερόμενοι εἰς τὸ μέγα τῶν ὑπολήψεων πέλαγος, καὶ

1. « Τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο περὶ μαρτύρων κεφάλαιον ἀξίζει ἀνατιθέσθαι πλείον παρὰ τὴν λογοδιάρροιαν τῶν ἐγκληματικῶν μας συγγραμμάτων. Δὲν εἶναι ἔτι πλὴν κείμενον πολλὰ μικρὸν, ἀξίον νὰ ἐξηγηθῆ με φιλοσοφικὰ ὠφελιμώτατα σχόλια. » Σημ. τοῦ BISSOT DE WAREILLE.

πάντοτε σπουδάζοντες νὰ φυλάσσωνται τοὺς κρυφοὺς κατηγόρους, ὡς τόσα τερατώδη θηρία. Ἡ ἀδηλόγητος τοῦ μέλλοντος φαρμακεύει τὴν παρούσαν στιγμὴν τῆς ζωῆς των, καὶ στερημένοι ἀπὸ τὴν μόνιμον ἡδονὴν τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς προσωπικῆς ἀσφαλείας, μόλις εὐρίσκουν μικρὰν παρηγορίαν εἰς ὀλίγας τινὰς ἡδονὰς ἀτάκτους καὶ θορυβώδεις, τὰς ὁποίας ἀπολαύουν κάποτε εἰς τὸ διάστημα τῆς ἀθλίας ζωῆς τῶν. Μεταξὺ τοιούτων ἀνθρώπων μὴν ἐλπίσης νὰ εὕρῃς στρατιώτας γενναίους, ἀκταπλήκτους τοῦ θρόνου καὶ τῆς πατρίδος ὑπερασπιστάς· μὴν ἐλπίσης νὰ εὕρῃς ἄρχοντας ἀδεκάστους, διὰ νὰ ὑπερασπίσωσι καὶ νὰ διδάξωσι μὲ ἐλεύθερον καὶ φιλόπατρην εὐγλωττίαν τὰ ἀληθῆ τοῦ Ἰγερμόνος συμφέροντα, διὰ νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν θρόνον, ὁμοῦ μὲ τοὺς φέρους, τὴν ἀγάπην καὶ τὰς εὐλογίας πάσης τάξεως καὶ παντὸς συστήματος πολιτῶν, καὶ νὰ μεταφέρωσιν ἀπὸ τὸν θρόνον, καὶ εἰς τὰ παλάτια τῶν μεγάλων, καὶ εἰς τὰς καλύβας τῶν πτωχῶν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν φιλόπονον ἐλπίδα νὰ μεταβάλῃ πᾶς ἕνας τὴν τύχην του εἰς τὸ κάλλιον, ἐλπίδα, ἥτις, ὡς ὠφέλιμον ζώπυρον, αὐξάνει καὶ πολυχρονίζει τὰς πολιτικὰς κοινωνίας.

Ἐπὶ πῶς δύναται νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ τὴν συκοφαντίαν ὁ πολίτης, ὅταν ἡ συκοφαντία ὀπλίζεται μὲ τὴν κραταιὰν ἀσπίδα τῆς τυραννίας, τὴν κρυφιοτήτητα; Ἐύρισκετ' ἄρα ἄλλη πολιτικὴ κυβέρνησις δυστυχεστέρα παρ' ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ἰγερμὸν ὑποπτεύεται τοὺς ὑπηκόους ὡς

ἐχθροὺς, καὶ ἀναγκάζεται νὰ ταρασῆ τὴν ἡσυχίαν καθενὸς, διὰ τὴν ἡσυχίαν ὄλων ὁμοῦ;

Ἐπειὰ λοιπὸν εἶναι αἱ προφάσεις, μὲ τὰς ὁποίας ζητοῦν νὰ δικαιώσωσι τὰς κρυφὰς κατηγορίας καὶ ποινάς; Ἐἶναι ἄρα ἡ κοινὴ σωτηρία, ἡ ἀσφάλεια καὶ διατήρησις τοῦ εἴδους τῆς παρούσης πολιτικῆς κυβερνήσεως; Ἀλλ' ἤθελ' εἶσθαι τερατώδης τοιαύτη πολιτικὴ κυβερνήσις, εἰς τὴν ὅποιαν ὅστις ἔχει τὴν ἰσχὺν, καὶ τὴν ὑπόληψιν (ἡραστικωτέραν καὶ παρὰ τὴν ἰσχὺν), φοβεῖται τοὺς κατὰ μέρος πολίτας. Ἐἶναι ἄρα ἡ ἀσφάλεια τοῦ κατηγοροῦ; Οἱ νόμοι λοιπὸν δὲν ἀρκοῦν νὰ τὸν ὑπερασπίσωσιν ἐναντίον τοῦ κατηγορουμένου, καὶ οἱ ὑπήκοοι γίνονται δυνατώτεροι τοῦ ἡγεμόνος. Ἐἶναι ἄρα ἡ ἀτιμία τοῦ κατηγοροῦ; Συγχωρεῖται λοιπὸν ἡ κρυφὴ συκοφαντία, καὶ κυλάζει ἡ δημόσιος. Ἐἶναι ἄρα ἡ φύσις τοῦ ἀδικήματος; Ἄν αἱ ἀδιάφοροι πράξεις, ἢ καὶ αὐταὶ αἱ ὑφέλιμοι εἰς τὸ κοινὸν, πρέπη νὰ ὀνομάζωνται ἀδικήματα, αἱ κατηγορίαι καὶ αἱ κρίσεις πρέπει νὰ γίνωνται, ὅσον εἶναι δυνατόν, κρυφίως· ἀλλὰ δὲν εὐρίσκονται ἀδικήματα, βλάβαι δὲ λαδὴ κοιναί, τῶν ὑποίων ὁ δημόσιος παραδειγματισμὸς, ἢ οὐκ ἡ δημόσιος κρίσις, δὲν εἶναι κοινὸν συμφέρον. Ἐγὼ σέβωμαι ὅλας τὰς σημερινὰς πολιτικὰς κυβερνήσεις, οὐδὲ λαλῶ περὶ τινὸς κατὰ μέρος. Εἶναι πολλάκις τοιαῦται αἱ περιστάσεις, ὥστ' ἡ κατάργησις ἐνὸς κακοῦ φαίνεται κατάργησις τῆς πολιτείας ὅλης, ὅταν τὸ κακὸν ᾖναι προσκολλημένον εἰς τὸ πολιτικὸν σύστημα τοῦ ἔθνους. Ἄν ὅμως ὑπηγόρευα νέους νόμους εἰς κἀμμίαν ἀνθρώπων συνάθροισιν ἀγνωστον εἰς τοὺς λοιποὺς, ὁ φόβος τῆς

ἐπεργομένης γενεᾶς τὴν ὁποίαν φησὶ ἀξομα παροῦσιν ἐμπρός μου, ἢ θέλ' ἐμποδίσειν τὴν χεῖρά μου γὰρ κωλύσις τοιοῦτον νόμον·

Εἶπε πρὸ πολλοῦ ὁ Μοντεσκιὸς, ὅτι αἱ δημόσιοι κατηγορίαι ἀρμόζουσι μᾶλλον εἰς τὰς Δημοκρατίας, ὅπου τὸ κοινὸν συμφέρον πρέπει νὰ ᾖ ὁ πρῶτιστος σκοπὸς τῶν πολιτῶν, παρὰ εἰς τὰς Μοναρχίας, ὅπου τὸ αἰσθημα τοῦ κοινοῦ συμφέροντος εἶναι ἀσθενέστατον, διὰ τὴν φύσιν αὐτῆς τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως· ὅθεν εἶναι σοφὴ διάταξις εἰς τὰς μοναρχίας νὰ διορίζωνται ἄρχοντες, διὰ νὰ κατηγορῶσιν εἰς ὄνομα τοῦ κοινοῦ τοὺς παραβάτας τῶν νόμων. Πᾶσα ὅμως πολιτικὴ κυβέρνησις, εἴτε δημοκρατουμένη, εἴτε μοναρχουμένη, χρεωστὴ νὰ κολάζῃ τὸν συκοφάντην μὰ τὴν αὐτὴν, ποινὴν τὴν ὁποίαν ἤθελε πάθειν ὁ ἐγκαλούμενος· ἂν ἀπεδείχνητο ἔνοχος.

§ X.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΥΠΟΒΛΗΤΙΚΑΙ.

Εἰς τὰς κρίσεις τῶν ἀδικημάτων ἀπαγορεύουσι οἱ νόμοι τὰς ὑποβλητικὰς ἐρωτήσεις, ἐκείνας δηλαδή (κατὰ τοὺς νομοδιδασκάλους), ὅσκι ἐρωτοῦν περὶ τοῦ εἴδους, καὶ ὄχι περὶ τοῦ γένους τοῦ ἀδικήματος, ὅσαι, διότι εἶναι ἀμέσως ἐνωμένα μετὰ τὸ ἀδίκημα, ὑποβάλλουσι εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ἄμεσον καὶ τὴν ἀπόκρισιν. Αἱ ἐρωτήσεις, κατὰ τοὺς ἐγκληματικούς συγγραφείς, πρέπει νὰ γυρίζωσι κύκλῳ τῆς πράξεως, καὶ ὄχι ποτὲ νὰ φέρωνται κατευθείαν πρὸς αὐτήν. Τὸ αἴτιον τῆς μεθ-

δου ταύτης εἶναι, ἢ διὰ τὸ μὴν ὑπαγορεύωσιν εἰς τὸν ἐγκαλούμενον κἀμμίαν ἀπόκρισιν ἱκανὴν τὸν ἀθωώσῃ ἀπὸ τὴν κατηγορίαν, ἢ ἴσως διότι φαίνεται πρᾶγμα ἕξω τῆς φύσεως τὸ κατηγορήσῃ ἑαυτὸν ὁ ἐγκαλούμενος. Ὅτι ἂν ἦναι τὸ ἀληθὲς αἴτιον, ἀξιοσημείωτος εἶναι ἢ ἀντίφασις τῶν νόμων· αὐτοὶ ἀπαγορεύουν τὰς ὑποβλητικὰς ἐρωτήσεις, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο ὀρίζουν τὴν βᾶσανον, τῆς ὁποίας ἀδύνατον τὸ ἐπινοηθῆ ἄλλη πλέον ὑποβλητικὴ ἐρώτησις. Ἄν (διὰ τὸ πρῶτον αἴτιον) δὲν πρέπη ὁ δικαστὴς τὸν ὑπαγορεύῃ εἰς τὸν ἐγκαλούμενον τὴν ἀπόκρισιν, ὁ πόνος τῆς βασάνου θέλει ὑπαγορεύσειν εἰς μὲν τὸν ἰσχυρὸν ἰσχυρογνώμονα σιωπὴν, διὰ τὸ ἀποφυγῆ τὴν μεγαλητέραν ποινὴν διὰ τῆς μικροτέρας, εἰς δὲ τὸν ἀσθενῆ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἀδικήματος, διὰ τὸ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν παροῦσαν βᾶσανον, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται πλέον παρὰ τὴν μέλλουσαν ποινὴν. Ἄν (διὰ τὸ δεύτερον αἴτιον) ἢ περὶ τοῦ εἴδους ἐρωτήσεις ἀναγκάζῃ τὸν ἐγκαλούμενον τὸ ὁμολογήσῃ, ἕξω τῆς φύσεως, ἑαυτὸν ἔνοχον, οἱ σπασμοὶ βέβαια καὶ οἱ πόνοι τῆς βασάνου θέλουν τὸν ἀναγκάσειν σφοδρότερον. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι κυβερνῶνται πλέον ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν ὀνομάτων παρὰ τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων.

Τέλος πάντων, ὅστις ἐξεταζόμενος φυλάσσει σιωπὴν ἰσχυρογνώμονα, οὐδ' ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐρωτήσεις, εἶναι ἄξιος ποινῆς διωρισμένης ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ ποινῆς βαρυτάτης, διὰ τὸ μὴν ἀποφεύγῃ μὲ τοιοῦτον τρόπον οἱ ἔνοχοι τὸν ἀναγκαῖον καὶ δημόσιον παραδειγματισμὸν. Ἀλλ' ἢ μερικὴ αὕτη ποινὴ τῆς σιωπῆς δὲν εἶναι ἀναγκ-

καία, ὅπου δὲν μένει ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἐγκαλούμενος ἔπραξε τὸ ἀδίκημα· διότι τότε εἶναι ἀνωφελεῖς αἱ ἐρωτήσεις, καθὼς εἶναι ἀνωφελής καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ ἀδικήματος, ὅταν αὐτὸ ἀποδείχνηται ἀπὸ ἄλλους ἐλέγχους. Αὕτη ἡ τελευταία περίστασις εἶναι ἡ πλέον κοινὴ, διότι εἰς τὰς πλειοτέρας κρίσεις οἱ ἔνοχοι ἀρνοῦνται τὸ ἀδίκημα.

§ ΧΙ.

ΠΕΡΙ ΟΡΚΩΝ.

Ἀντίφασιν μεταξὺ τῶν νόμων καὶ τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου αἰσθημάτων γεννᾷ ὁ δικαστής, ὅταν ἀπαιτῇ ὄρκον ἀπὸ τὸν ἐγκαλούμενον. Τοιουτοτρόπως τὸν βιάζει νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ὅταν εἰς αὐτὸν συμφέρῃ τὸ ψεῦδος. Ἐπὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴν ἐπιορκήσῃ ὁ ἐγκαλούμενος, ὅταν ἀπὸ τὴν εὐορκίαν προσμένῃ ὄλεθρον; Εἰς τῶν πλειοτέρων ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς σιωπᾷ καὶ αὕτη ἡ θρησκεία, ὅταν λαλῇ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον. Ἐδειξεν ὅλων τῶν αἰώνων ἡ πείρα, ὅτι οἱ ἄνθρωποι κακομεταχειρίζονται πρὸ πάντων τὸ πολύτιμον τοῦτο δῶρον τοῦ οὐρανοῦ· καὶ Ἐπὶ πῶς θέλεις νὰ τὸ σεβασθῶσιν οἱ ἀλιτήριοι, ὅταν καὶ αὐτοὶ οἱ νομιζόμενοι τίμιοι τὸ ἠθέτησαν; Ὀλίγον ἰσχύουν, αἱ πολλὰ μακρὰν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις ἀφορμαί, τὰς ὁποίας ἀντιβάλλει ἡ θρησκεία εἰς τὸν θόρυβον τοῦ φόβου καὶ εἰς τὴν φιλοζωίαν. Οἱ νόμοι, μὲ τοὺς ὁποίους διευθύνονται τὰ οὐράνια, διαφέρουν ὀλότελα ἀπὸ τοὺς νόμους, τοὺς κυβερνῶντας τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Ἐπὶ Διὰ τί λοιπὸν συγχέεις τὰ πρῶτα μὲ τὰ δεύτερα; Ἐπὶ Διὰ τί βάλ-

λεις τὸν ἐγκαλούμενον εἰς τὴν φοβερὰν ἀνάγκην νὰ ψευδορκήσῃ, ἢ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἕλεθρον; Ἐπεὶ δὲ τί μὲ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ὄρκου τὸν ἀναγκάζεις νὰ γενῇ κακὸς χριστιανὸς, ἢ νὰ χύσῃ τὸ αἷμά του ὡς μάρτυς; Ἡ συνήθεια φέρει κατ' ὀλίγον τοὺς ἀνθρώπους νὰ στοχάζωνται τὸν ὄρκον ὡς ἀπλήν τυπικὴν προσθήκην, καὶ ἀφανίζει τοιοῦτοτρόπως τὴν δύναμιν τῆς ὕψους, ἥτις εἶναι ἡ μόνη πῖστις τῆς ἀρετῆς τῶν πλειοτέρων ἀνθρώπων. Ἐδειξεν ἡ πείρα πόσον ἀνωφελεῖς εἶναι οἱ ὄρκοι· καὶ οἱ δικασταὶ ἐξεύρουν καλῶτατα, ὅτι κανένα ποτὲ ἐγκαλούμενον δὲν ἠνάγκασεν ὁ ὄρκος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ δείχνει ἀκόμη καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος, ὅστις κρίνει ἀνωφελεῖς, καὶ ἀκολούθως βλαβεροὺς, ὅλους ἐκείνους τοὺς νόμους, ὅσοι ἐναντιῶνται εἰς τὰ φυσικὰ τῶν ἀνθρώπων αἰσθήματα. Συμβαίνει εἰς τοὺς τοιούτους νόμους, ὅ, τι συμβαίνει εἰς τὰ ἐμφράγματα τῶν ποταμῶν, ὅταν ἐμποδίζωσι τὸν κατευθεῖαν δρόμον αὐτῶν. Ἢ ἀνατρέπονται πάραυτα καὶ ἀφανίζονται, ἢ ὑποσκάπτονται κατὰ μικρὸν καὶ διαλύονται ἀπὸ τὴν συνεχῆ περιστροφὴν τῶν ὑδάτων.

§ XII.

ΠΕΡΙ ΒΑΣΑΝΟΥ.

Σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπος συνήθεια ἀπεκράτησεν εἰς τὰ πλείοτερα ἔθνη, νὰ στρεβλοῦται καὶ νὰ βασανίζεται ὁ ἐγκαλούμενος, ἢ διὰ νὰ ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἀδίκημα, ἢ διὰ τὰς ἀντιφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔπεσε κρινόμενος, ἢ διὰ νὰ φανερώσῃ τοὺς συναιτίους του, ἢ